

TARTALOM

• Glatz Ferenc: Marad a szellem	3
• Szász Zoltán: Vörös Károly emlékére	4
• Vörös Károly: A koronázási domb szimbolikája	6
• Kertész István: Korrupcióval a hazáért	9
• Engel Pál: A pogány magyarok népe és országa	12
• Szakály Ferenc: Törökök és a keresztény könyvek	14
• Niederhauser Emil: A felvilágosodás kelet-európai változatai	16
• Szász Zoltán: Amikor bepanaszolták a magyar királyt az osztrák császárnál	18
• Stemlerné Balog Ilona: A papírkép születése	20
• Kovács Éva: A község iskolája – a nép tanítója	22
• Demeter Zsuzsanna: Gyermekkép a Vasárnapi Újságban	24
• Stefány Judit: Az utolsó menedék	26
• Tomsics Emőke: A pesti utca hangja: a rikkancs.	28
• Sipos Péter: Horthy Miklós otrantói csatája	30
• Pótó János: „Lehetőleg ne publikáljanak!”	32
• Frisnyák Zsuzsa: Százötven éves a magyar vasút	34

Címlapunkon:

A koronázási domb Ferenc József koronázásakor
Lásd cikkünket a 6. oldalon!

História

Szerkesztő: GLATZ FERENC

A szerkesztőség munkatársai:

Kertész István, Sipos Péter, Szakály Ferenc, Vörös Károly

Munkatársak: Demeter Zsuzsanna (kép), Stemlerné Balog Ilona (kép), Kovács Éva (szöveg), Horváth Imre (számítógépes tördelés)

Felelős kiadó: História Alapítvány

Elnök: Niederhauser Emil

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Úri u. 53.

Telefon: 156-0457 Levélcím: Pf 9. Bp. 1250

A História Alapítvány bankszámlaszáma:

501-012539-4 OTP Bp., I. Ker. Alagút u. 3.

Szedés, tördelés: MTA TTI Kiadványcsoportja

Vezető: Burucs Kornélia

Készült a Veszprémi Nyomda Kft-nél

Veszprém, Órház u. 38.

Felelős vezető: Fekete István igazgató

Terjeszti: a Magyar Posta

Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál

és a Heliről, 1900 Budapest, Lehel u. 10/a

közvetlenül vagy postautalványon

Megjelenik évente tízszer.

Előfizetési díj: 1 évre 600 Ft

Külföldön terjeszti a KULTÚRA Külkereskedelmi

Vállalat

Budapest, Pf. 149. H-1389

HU ISSN 01392409. Index: 25384

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

Marad a szellem

„Mindenki egyért, egy mindenkiért.” Tizenhét esztendő óta uralja a História szerkesztőségét az elv. Tizenhét esztendő óta tart össze ötünket, az alapító szerkesztőket. Politikai rezsimiek bomlottak, felépültek újak, pártok hanyatlottak, feltámadtak, s mi maradtunk együtt. Most eltávozott egyikőnk, Vörös Károly. Letört egy darab belőlünk.

Sziporkázó szellem, meglepő gondolatársítások, szenvedélyes minden iránt érdeklődés. Az apró dolgok ígérete. Páratlan forráskritikai-szakmai képzettség, már-már zabolátlan fantáziával párosulva. Ezek jellemezték. Ezek is jellemezték. – Hogyan juthat valakinek eszébe, hogy egy hadsereg egyenruhája gombrajzolatainak leírásából, azok elemeiből a korszak közgondolkodásának értékrendjét, a napi embereket mozgató vezérelveket bontsa ki? Kérdeztük magunkat, hallgatva izgalomtól zaklatott fejtegetéseit. Hogy a korabeli fotókon a századforduló Duna-parti korzóján sétáló párok deréktartását, ruhafazonjait nézve, elképzelje és megjelenítse – sőt, rögvést be is mutassa – mozdulataikat, gesztusaikat. Miként azt Vörös Károly megtette. És előadása nyomán elszabadult bennünk is az ígésző múlt szeretete, a bennünk feszülő vágy, hogy átélhessük, legalább gondolatban a másként megélt életet. (Hiszen mi más a történész jutalma? Elképzelheti, mily sokféle módon lehetett leélni az életet, e néhány évtizedet a Földön. S képzelheti, hogy ma is, lehetne tán másként is.) Azután már a magunk szórakoztatására sorjáztuk az ötleteket: hogyan figyelhették egymás mandzsettagombjait, tették a megjegyzéseket udvariasan üdvözölt ellenségeik feleségének növekvő farára, túlszínezett toalettjére. Mókázva igyekeztünk nemcsak utánozni dédapáink elképzelt járását, viselkedését, tekintetét, de felidézni a hírterjesztéseket, politikai és társasági pletykákat, melyek őket izgalomba hozták. Felemlgettük a korabeli napi- és hetilapok karcolatait, rajzait, ma már disznóságnak számító rigmusait. Melyeket annak idején kis füzetekbe másoltak. Nőkről, szerelemről, miniszterek, bankárok visszaéléseiről, megesezt cselédlányokról. S az önfeledt diskurzus végén a nagy elvi vita: vajon tudták-e úgy mozgatni a füzeteket, ahogy ezt a társaság nagy mókamestere, Ó képes volt. Mert hogy ez is örökség a századforduló mimikai kultúrájából. Azután baktatva le a hadi múzeum előtti lépcsőn meg-megálltunk, kitérgettünk, hogy ők, apáink is – egy századdal koráb-

ban – mily derűs áhítattal vágyódtak az állandóságra. Csak ők – gondoltuk mi – emberibb módon éltek meg a naplementék színeit. Amelyek – feltehetően – akkor is ugyanígy vetülhettek a Várhegy nyugati házfalaira, fáira. Mennyire kiszolgáltattak voltak ők is, mi is. És mennyire bölcsek, mert képesek voltak rálegyinteni koruk harsány politikai rikkancsaira, elhessegetni maguktól a napi zajokat, amelyek elvonják figyelmüket a mélyen emberitől, a számukra lényegitől. Ők képesek voltak arra, hogy ne vegyenek tudomást arról, ami erőszakos, ami kellemetlen. Iskolázták magukat abban, hogy az életet, ha lehet, hát kellemességeiben élhessék meg. Kellemességeiben: a szellem izgalmainak, a szép színek és formák, az emberi harmóniák világaként...

Mindenki egyért, egy mindenkiért...

Összeszorított fogakkal, könnyeinket visszafojtva láttuk a borzalmas kór elharapózását. Amít lehetett, megtettük. Legalábbis nyugtatjuk magunkat. Már csak a szellem hajtóműve maradt épségben, az irányító szerkezet működésképtelenné vált. „Minttha prizmába néznék, minden széttöredezik, nem tudom, mi hova való” – mondotta széttárt, jellegzetes karmozdulatai kíséretében, egyik utolsó beszélgetésünk közben. Mert rajtakapott, hogy gondolatait nem követem, rajtakapta magát, hogy követhetetlen.

Lassan elfogyott az ápolóhelyen. Kérte, ne látogassam, hogy olyan kép maradjon róla, amilyenek évtizedekig láttam, láttuk. Hitt abban, hogy a szellem világában élni magasabb rendű élet, s hogy mi valójában csak szellemünkben élünk: írásainkban, előadásainkban, szemináriumainkban, baráti társalgásainkban. Ahogy még sokan hiszünk ebben mi is. Mert e hit tart életben...

Hetvenedik születésnapjára készült a szerkesztőség. E füzetet munkatársai, tanítványai írásaiból állítottuk össze. Tudtuk, hogy legjobb esetben hónapjai lehetnek hátra. A folyóirat elkészült, már csak nyomásra várt, amikor jött a halálhír. Születésnap köszöntő helyett megemlékezéseket írunk. Egy bizonyos szinten, ahol mi élünk, majd-hogynem egyre megy...

Mert a Vár nyugati lépcsőjén lefelé baktatva, a falakon, a fákon most is éppúgy tündöklök a lemenő nap, mint sok-sok éve, mint évszázada, mint mindig. S mert hisszük, még sokan hisszük, hogy marad a szellem is. Ami eltette Őt, bennünket...

G.